

O. Józef Wiesław ROSŁON, *Zammeru maskil*. Filologiczny komentarz do Księgi Psalmów ze słownikiem hebrajsko-polskim i łacińskim oraz konkordancją i zarysem reguł gramatycznych. Zeszyty 1—3, ATK, Warszawa 1985.

O. Prof. J. W. Rosłon, kierownik katedry filologii biblijnej w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, opracował 3-częściowy komentarz filologiczny do Psalmów, któremu dał hebrajski tytuł: *zammeru maskil*, wzięty z Ps 47, 8, co można przetłumaczyć: „pouczający hymn zaśpiewajcie” (R. Brandstaetter) lub „śpiewajcie pieśń pochwalną” (Cz. Miłosz), a co Wulgata oddała przez przyjęty później powszechnie zwrot: „psallite sapienter”. Recenzowany komentarz został — w zamierzeniach Autora — zaprojektowany jako drugi tom „Wypisów biblijnych” pomyślanych jako pomoc dla przeżywania tekstów liturgicznych w oparciu o ich język oryginalny. Przypomnijmy, że tom pierwszy stanowią *Wypisy do nauki języka hebrajskiego i greckiego z preparacjami i gramatyką*, ATK, Warszawa 1979. O ile w tomie pierwszym przedmiotem analizy są pierwsze czytania mszalne na niedziele i święta potrójnego cyklu, to przedmiotem drugiego tomu — tutaj omawianego — stały się Psalmi. „Zdecydowałem się — pisze Autor (s. 5) — na opracowanie całego Psalterza, uważając, że te przepiękne strofy dopasowane do każdej sytuacji życiowej człowieka stojącego przed Panem, nie powinny być ograniczone tylko do fragmentów wykorzystanych jako śpiew między czytaniem mszalnym, tym bardziej, że uświęcać mają cały dzień w Modlitwie Godzin odmawianej nie tylko przez osoby duchowne i zakonne, ale i przez coraz liczniejsze grupy miłośników Słowa Bożego.”

Zeszyt pierwszy (ss. 300) obejmuje teksty Psalmów ułożone w porządku czytań w Liturgii Godzin, aparaty krytyczne i propozycje. Wydaje się, że w tym wypadku logiczniejszy byłby porządek numeryczny Psalmów: każdy szukający łatwo mógłby odnaleźć żądany tekst — ale to nie ma większego znaczenia. Tekst hebrajski Psalmów i aparat krytyczny zostały wzięte z wydania *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BHS), *Liber Psalmorum* w oprac. H. Bardtkego (1969). Autor często idzie w układzie tekstu za wskazaniem (sc. akcentami) masoreckimi. Nie cały jednak aparat krytyczny Bardtkego został — rzecz zrozumiała — transponowany. Został on poszerzony o propozycje G. Castellino z 1955 r. Po aparacie krytycznym, opartym głównie na BHS, następują propozycje zaczerpnięte z *The Psalms I—III* (1966—70) M. Dahooda, graficznie pisane innymi czcionkami. Na propozycje Dahooda dotyczące paralel ugaryckich zwrócił już u nas uwagę ks. W. Borowski w swoim komentarzu do Psalmów (Kraków 1983; por. rec. w RBL 37, 1984, s. 277). Z komentarzy do Psalmów Autor podaje tylko L. Sabourina (chodzi chyba o *The Psalms, I—II*, 1969), wedle którego ustala gatunek literacki poszczególnych Psalmów, ale także wzmiankowane są komentarze W. Borowskiego i N. Quessaona.

Zeszyt drugi (ss. 422) jest kombinowany. Najpierw zostały pomieszczone wiadomości historyczno-gramatyczne o hebrajszczyźnie biblijnej. Jest to krótki zarys gramatyki hebrajskiej (który okazuje się znów nie tak krótki, gdyż obejmuje ponad 100 stron) z uzupełnieniem w duchu propozycji Dahooda: wkład filologii północnosemickiej w poznanie języka hebrajskiego. Uzupełnienie to ujął nasz Autor w trzy paragrafy: (a) zjawiska gramatyczne korelatywne z dialektami północno-zachodnimi, (b) zjawiska stylistyczne potwierdzone w literaturze ugaryckiej, (c) krytyka tekstu i egzegeza w świetle studiów porównawczych ugarycko-hebrajskich. Mamy tutaj po raz pierwszy w literaturze polskiej zebrane w całość osiągnięcia „szkoły ugaryckiej” Dahooda i jego uczniów (do których trzeba zaliczyć z Polaków: W. Borowskiego i T. Penara).

W zeszycie tym wreszcie została pomieszczona pierwsza część preparacji i analizy form gramatycznych.

Zeszyt trzeci (ss. 418) obejmuje drugą część preparacji oraz słownik do Księgi Psalmów i konkordancję. Słownik zawiera zasadniczo słownictwo Psalterza, ale są też obecne inne, często powtarzające się lub charakterystyczne wyrazy. Znaczenie wyrazów zostało podane najpierw po łacinie (z tego widać, że egzegeci nie usuwają łaciny!), a potem po polsku. Zostały wypunktowane hapax legomena zarówno w Psalterzu, jak i w ST. Pomocą dla Autora były znane hebrajsko-niemieckie preparacje do Psalmów R.-F. Edela (Marburg 1966, 3 wyd. 1976). Zeszyt ten wieńczy dwa spisy tekstów Psalmów, a każdy zeszyt został zaopatrzony w integralny spis treści, co znacznie ułatwia orientację w tym tak bogatym zestawie materiałów.

W sumie otrzymaliśmy komentarz obszerny (razem 1140 stron liczący), interesująco pomyślany i przydatny do studiów egzegezy starotestamentalnej. Jest to owoc długiej i żmudnej pracy; wobec ogromu włożonej pracy trzeba być wyrozumiałym w odniesieniu do pewnych niedociągnięć, błędów i braków technicznych. Szkoda, że układ Psalterza nie jest numeryczny — byłoby łatwiej odszukać dany Psalm bez uciekania się do spisu końcowego. W wypadku reedycji można by się zastanowić, czy nie byłoby lepiej złączyć w jedno teksty i aparaty krytyczne z propozycjami w dwóch zeszytach, a w trzecim dać zarys gramatyki i słownik z konkordancją. Ale to, co się ukazało, już zasługuje na uznanie i rozpowszechnienie. Opus laudat auctorem!

Kraków

KS. JERZY CHMIEL

J. L. KUGEL, *The Idea of Biblical Poetry. Parallelism and Its History*, New Haven — London 1981 (Yale University Press), ss. XII + 340.

James L. Kugel jest orientalistą, profesorem języków i kultury Bliskiego Wschodu w Harvard University. Jego praca, obecnie recenzowana, na temat paralelizmu jako cechy charakterystycznej biblijnej poezji została poprzedzona dysertacją pt. *Biblical Parallelism and Its Early Exegesis* (1977). Niektóre rozdziały omawianej książki ukazały się w „*Studies in Medieval Jewish History and Literature*” (Harvard University Press 1979).

Praca obejmuje siedem rozdziałów i dwa aneksy. Rozdział I omawia ogólne zjawisko paralelizmu w zastosowaniu do Biblii z uwzględnieniem przykładów literatury ugaryckiej. Rozdział II zajmuje się relacją poezji do prozy usiłując dać określenie stylu biblijnego. W rozdziałach następnym Autor przeprowadza analizę historyczną zjawiska paralelizmu: i tak najpierw w egzegezie rabinistycznej (r. III), w egzegezie patrystycznej, zarówno greckiej jak i łacińskiej (r. IV — dając temu tytuł: „*Biblical Poetry and the Church*”) oraz w średniowiecznej egzegezie judaistycznej (r. V), zajmując się szczegółowiej poglądami XVI-wiecznego uczonego Azariah dei Rossi. Rozdział VI został ambitnie z tytułowany: „*Jaki jest system poezji hebrajskiej?*”. Znalazło w nim miejsce omówienie pracy R. Lo w t h a *De sacra poesi hebraeorum praelectiones* (1753), który pierwszy opracował teoretycznie zjawisko paralelizmu. Rozdział końcowy (VII) próbuje uchwycić istotę metryki biblijnej. Apendyks A śledzi historycznie ciekawe zjawisko, a mianowicie utrzymywanie się modelu paralelizmu w mentalności judaistycznej; apendyks B omawia jedną z najnowszych prac teoretycznoliterackich: M. P. O'Connor, *Hebrew Verse Structure*